

РЕПЕРТУАР ДИТЯЧОГО ХОРУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

до механічного запозичення і копіювання зарубіжного досвіду. Необхідно переконатися у можливості адаптації цього досвіду до загальнокультурних, соціально-економічних та інституційних умов України, здійснити діагностику переваг та недоліків його впровадження, а також враховувати традиції та досягнення у діяльності вітчизняних вищих навчальних закладів, що відповідають сучасним векторам розвитку освіти у світі.

1. Зварич І.М. Педагогічні засади оцінювання знань студентів у вищих навчальних закладах США: моногр. / І.М. Зварич. – К.: Фенікс, 2008. – 210 с. – Бібліогр.: С. 188 – 210.

2. Зварич І.М. Оцінювання професійної діяльності викладачів у вищих навчальних закладах США (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): моногр. / І.М. Зварич – К.: “Фенікс”, 2014. – 344 с.

3. Каверина Э.Ю. Высшее образование в США: источник финансирования. Аналитический обзор

системы высшего образования. Российско-американский портал по сотрудничеству в области образования и науки / Э.Ю. Каверина // Канада – США. – 2003. – № 7. – С. 1.

4. Yerkes R.M. Focusing on the contributions to the development of intelligence theory and testing / R.M. Yerkes // Human Intelligence [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.indiana.edu/~intell/yerkes.shtml

5. Higher Education Act of 1965 was reauthorized in 1968, 1971, 1972, 1976, 1980, 1986, 1992, 1998, and 2008. [Електронний ресурс] // Higher Education Act of 1965 - Wikipedia, the free encyclopedia – Режим доступу: en.wikipedia.org

6. National Center for Educational Statistics. (2001 a). Projections of Education Statistics to 2011. Table 10: [Електронний ресурс] / Total Enrollment In All Degree-Granting Institutions, By Sex, Attendance Statutes, And Control Of Institution, With Alternative Projections: Fall 1986 to Fall 2011. – Режим доступу: <http://nces.ed.gov/pubs2001/proj01/table10.asp>

Стаття надійшла до редакції 10.09.2015

УДК 37.018.1:78

Ірина Бермес, доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри методики музичного виховання і дирижування
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

РЕПЕРТУАР ДИТЯЧОГО ХОРУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розкрито роль репертуару як важливої педагогічної й естетичної проблеми дитячого хорового виконавства. Визначено методичні засади вибору репертуару, виявлено ефективні джерела поповнення концертних програм шкільних хорів.

Ключові слова: дитячий хор, репертуар, диригент, хоровий твір.

Літ. 11.

Ірина Бермес, доктор искусствоведения,
профессор кафедры методики музыкального воспитания и дирижирования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

РЕПЕРТУАР ДЕТСКОГО ХОРА КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье раскрыта роль репертуара как важной педагогической и эстетической проблемы детского хорового исполнительства. Определены методические основы выбора репертуара, обнаружено эффективные источники пополнения концертных программ школьных хоров.

Ключевые слова: детский хор, репертуар, дирижер, хоровое произведение.

Iryna Bermes, Ph.D (Art Criticism) Prof. of Musical Education and Conducting Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

REPertoire IN CHILDREN'S CHOIR AS A PEDAGOGICAL ISSUE

The article describes the role of the repertoire as an important educational and aesthetic issue of children's choral performance. The methodical principles of selection of repertoire are determined, the effective sources of replenishment of school choir repertoire are found.

Keywords: children's choir, repertoire, conductor, choral work.

Постановка проблеми. Загальна музична освіта – невід’ємний елемент естетичного виховання дітей. Її метою

є особистісний розвиток учнів через збагачення естетичного досвіду під час сприйняття й озвучення музичних творів, їх творча

самореалізація та самовдосконалення. Важливим концентром музичної освіти є хоровий спів – найбільш доступна форма колективного музикування, у процесі якого діти отримують теоретичні знання, практичні навички та вміння, прилучаються до шедеврів національної та світової музичної культури, збагачують свій духовний світ, творчий потенціал, формують художній смак. Однією з основних проблем, пов'язаних із діяльністю дитячого хорового колективу, є репертуар – його “обличчя”, “візитна картка”. Ознайомлення з репертуаром, (навіть не з виконанням!), дає можливість уявити творчо-виконавські, морально-естетичні інтенції хору.

Вибір репертуару (хорових творів для вивчення) є гострою практичною проблемою, що не втрачає своєї актуальності. Це пояснюється соціокультурною ситуацією: наявністю провідних дитячих хорів із високим рівнем виконавської майстерності; появою сучасних методик музичного навчання і розвитку дітей, які сприяють формуванню музично-слухової активності; поповненням корпусу хорової музики творами сучасних авторів із більш складною музичною лексикою.

Забезпечення дитячого хорового колективу належним репертуаром, відповідно до його виконавських потенцій, художніх зацікавлень, творчих орієнтирів – завдання непросте і відповідальне. Щоб його успішно реалізувати хормейстеру, крім спеціальної підготовки, треба володіти методикою відбору, перебувати в творчому пошуку.

Хоровий репертуар є однією з умов формування співочих навичок у дітей, він повинен розподілятися відповідно до завдань та можливостей різних етапів фізіологічного, музичного, інтелектуального та духовного розвитку дітей, сприяти піднесенню їх загальної та музичної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд наукової та методичної літератури, присвяченої виборі репертуару дитячого хору, засвідчує в дечому застарілий і спрощений погляд на вирішення цієї важливої, “естетичної проблеми виконавського мистецтва” (Б. Асаф'єв).

Репертуар дитячого хору тісно пов'язаний із проблемами хорового виконавства (праці Б. Асаф'єва, Г. Дмитревського, В. Живова, О. Єгорова, П. Левандо, Д. Локшина, К. Пігрова, К. Птиці, В. Соколова, П. Чеснокова та ін.); методики музичної освіти та роботи з дитячим хором (дослідження О. Апраксіної, О. Любової, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалки, В. Соколова, Г. Струве, Г. Стулової, О. Ростовського,

Л. Уколової, О. Щолокової, Л. Хлебнікової та ін.); вокального виховання дітей (студії В. Багадурова, Л. Дмитрієва, В. Ємельянова, К. Тарасової, В. Тевліна та ін.). В контексті цієї тематики науковці певною мірою торкалися питання дитячого хорового репертуару. Більш ґрунтовне висвітлення теоретичних і практичних основ, принципів відбору репертуару для дитячого хору здійснено у дисертації Н. Аверіної (Проблема репертуару в дитячому хоровому виконавстві) та статті Н. Збожимської та П. Зелінського (Репертуар шкільного хору як фактор музично-естетичного виховання учнів).

Мета статті зводиться до розкриття сутнісних ознак репертуарної “політики” дитячого хору.

Виклад основного матеріалу. Репертуар дитячого хору як “моделі людського колективу” (за Б. Асаф'євим) формується так, щоб він сприяв розвитку, зміцненню й “охороні” голосів учасників колективу, був доступним для виконавців, став підґрунтям, на якому виробляються навички раціонального дихання, звукоутворення, звуковедення, дикції й артикуляції, ансамблю та строю – елементів вокально-хорової техніки й органіки.

Над значущістю репертуару в роботі дитячого хору роздумувало чимало вчених, хормейстерів, учителів. На думку Л. Шаміної, “Репертуар, як сукупність творів, що виконуються тим чи іншим хоровим колективом, складає фундамент всієї його діяльності, знаходиться в безпосередньому зв'язку з різними формами та етапами роботи хору” [10, 134] репетицією, концертом, початком творчого шляху чи його вершиною. Від того, який репертуар обере диригент, залежить успішна робота дитячого колективу, передусім його художньо-творча спрямованість та музично-виконавська майстерність, що виявляється у вокально-хорових уміннях і навичках, музично-теоретичних знаннях. Більше того, репертуар є тим фундаментом, на якому закладається музична культура дітей. Розучування та виконання хорових творів має різнобічний вплив на психіку дитини, розвиває її увагу, творчі, артистичні здібності, пам'ять, музичний слух, виховує відчуття форми, гармонії, закладає основи виконавського досвіду. Репертуар сприяє вихованню естетичного смаку, формуванню художніх уявлень дітей, визначає творчо-виконавське “обличчя” дитячого колективу. Ця думка підтверджується в наукових дослідженнях: “Репертуар забезпечує музичний розвиток кожного учасника хору, і в той же час він не тільки підвищує культуру дітей, а й у значній мірі сприяє їх моральному та естетичному вихованню, формує їхні смаки та погляди”.

Вельми важливою є роль репертуару в плеканні “почуття любові до своєї Батьківщини і народу”, вихованні відповідальності “перед колективом і товаришами” [9, 117 – 118].

У будь-якому виконавському колективі, тим більше у шкільному хорі, репертуару належить ключова роль. В науковій, методичній літературі наголошується на важливості художніх критеріїв у відборі творів для виконання (цінними є праці Н. Віташевського, Д. Заріна, І. Зеленецької, О. Карасьова, О. Маслової, О. Нікольського). “Уміло підібраний, високохудожній репертуар забезпечує творчо активне життя хору, постійно підвищує його виконавську майстерність в цілому і кожного окремого виконавця зокрема. І навпаки, випадково складений репертуар частіше всього призводить до негативних наслідків – розпаду хору. Ось чому з такою ретельністю повинна формуватися керівником хору репертуарна політика, особливо в початковий період існування колективу”, наголошують П. Халабузар, В. Попов, Н. Добровольська [там само, 117].

Підбір творів для вивчення – складний етап у роботі хормейстера. З одного боку, в ньому фокусується педагогічний і музичний досвід керівника, з іншого – вміння обрати той хоровий матеріал, який буде не тільки цікавий дітям, а й відповідатиме їхнім запитам, віковим і виконавським можливостям. Очевидно, головним критерієм у виборі репертуару є його художня цінність, що включає єдність змісту (проникливість) і форми (досконалість) музичного твору. За Н. Аверіною, “Принцип художньої доцільності, художньої значущості твору особливо важливий у дитячому колективі, де подолання технічних труднощів не повинно позбавляти учасників хору відчуття художньої мети, відчуження... себе творцями” [1, 14].

“Ледь чи не головну роль в успіхові концерту відіграє його програма”, що “визначається репертуаром хору” [7, 48]. Як “...основоположний фактор музичного виховання” [9, 117] репертуар повинен включати до списку відразу кілька контрастних творів – за жанром, стилем, музичною формою, музичним мовленням, художньою образністю. Позитивний результат зумовлює синхронна робота над різнохарактерними композиціями (швидкими та повільними, кантиленними чи “стакатними”), що тренує вокальний апарат хористів, вносить до виконавської практики творче начало.

Г. Струве слушно наголошує, що “...значення репертуару не вичерпується необхідністю показу досягнень колективу. Не менш важливу роль він відіграє в музичній освіті й естетичному вихованні

його учасників, в підвищенні їхньої вокально-хорової майстерності, в розвитку музичного смаку виконавців і аудиторії...” [7, 48].

У роботі над репертуаром дитячого хору важливо використовувати прийом “послідовного розучування” твору. Як метод своєрідного вправлення учням пропонується складний за своїми інтонаційними особливостями твір (за С. Шипом, “основою генетичної спорідненості й постійної взаємодії музики і словесної мови є інтонація” [11, 72]). Після того, як композиція буде вивчена в чорновому варіанті, треба її відкласти до того часу, коли дитячий колектив зможе продовжити роботу над нею вже на новому рівні оволодіння вокально-хоровими навичками. Позитивним моментом цього способу пізнання є “неквапливість та ґрунтовність процесу вивчення, коли інтонаційні та інші труднощі засвоюються хористами-дітьми без поспіху та надриву” [8, 70]. А. Капська підкреслює: “Чим досконалішою і цікавішою буде робота над твором..., тим повнішою, багатограннішою буде особистість учня” [3, 47]. Друга важлива ознака методу поступового розучування твору – формування у школярів чіткого уявлення про свої виконавські можливості. Навіть ескізне знайомство з композицією зі складним інтонаційним глосарієм музичного мовлення “викликає інтерес в учасників хору до цінностей хорової літератури, також – ентузіазм” [8, 70].

Головною трудностю у використанні цього педагогічного методу є вибір твору. З одного боку, він повинен викликати інтерес в учнів у процесі вивчення, з іншого – не спричиняти “переобтяження” (йдеться про складність прочитання художнього образу, загальну архітектоніку хорової партитури тощо – І. Б.). Музика для дітей повинна вирізнятися яскравістю та самобутністю, викликати щирий відгук у їхніх душах; вона покликана збагатити музичні уявлення, сформувані мислення, розвинути творчий потенціал співаків, збудити їхню фантазію новими образами.

Слід зауважити, що підбір репертуару для дитячого хорового колективу – справа вельми професійна. Вдало дібрана програма – запорука успіху дитячого колективу. Цю думку підтверджує Л. Шаміна: “Проблема репертуару – найголовніша естетична проблема виконавського мистецтва – завжди була основоположною в художній творчості” [10, 135]. Репертуар як відображення інтонаційно-мовної та художньо-образної природи музики покликаний розвивати в дітей сприймання, музичний слух, музичну пам’ять, увагу, увагу, тобто музичні здібності співака,

водночас – творчу активність, слухацький досвід, образне мислення тощо.

Обираючи твори для прочитання дитячим хором, треба звертати особливу увагу на простоту та прозорість фактури, голосоведіння, ритмічну вишуканість і, водночас, доступність, зручність теситури, лаконізм і строгу визначеність хорового письма, проникливість засобів виразності, що в комплексі екстраполює увагу хормейстера на присутні риси вокальності хорової композиції. Ще однією важливою деталлю процесу вибору репертуару є необхідність співвіднесення якості музичного матеріалу, його образності з особливостями голосу співаків, їхнього внутрішнього світу.

Вельми важливим критерієм у відборі творів для опрацювання з дітьми є доступність твору динамічне поняття, сутність якого виявляється у зв'язку змісту хорової композиції з життєвим досвідом співаків, їхнім художнім сприйняттям, технічним і вокальним рівнем хору. Доступність за рівнем художнього сприйняття, як єдність пізнання й оцінки, пов'язується з естетичними переживаннями дітей і сприяє формуванню в них художнього смаку як особливої модифікації естетичного смаку. Даний рівень доступності інспірується культурним рівнем учнів-співаків, їх музичним досвідом, творчою атмосферою в хорі, методикою розучування музичного матеріалу. Доступність за рівнем технічної підготовки дитячого хору визначається музичною грамотністю учнів-співаків і набутими ними вокально-технічними навичками. Доступність вокальних можливостей хористів безпосередньо пов'язується з їх віковими особливостями.

“Формуючи репертуар для хору тієї чи іншої вікової групи, керівник повинен, перш за все, звертати увагу на відповідність ...художнього змісту твору можливостям сприйняття школярів, а також на такі показники: перспективу розвитку їх музичних смаків і поглядів; підвищення рівня їх музичного мислення; удосконалення вокально-хорової техніки і т. д.”, підкреслюють П. Зелінський, Н. Збожимська [2, 211]. Отже, репертуарна політика шкільного хору, яку закладає керівник колективу як педагог, методист, креативна особистість, залишається чи не найважливішою ділянкою роботи диригента, від її спрямованості залежить пошук і відбір хорового матеріалу, його змістова (музична і вербальна) наповненість.

Репертуарний список шкільного хору мусить відповідати виконавським можливостям, творчим здібностям юних співаків, вирізнятися широким тематичним і жанрово-стилістичним діапазоном.

Твори повинні бути близькі дитячому мисленню і водночас мати художню цінність. Цікаві думки з цього приводу висловлює Г. Струве: “Концертна програма дитячого хору повинна бути різноманітною, доступною для виконання та сприймання, втім не спрощеною, багатою виконавськими барвами, але не ускладненою. Вона повинна обов'язково нести в собі навчально-виконавські завдання і рівночасно бути високохудожньою, не втрачати при тому дитинності” [7, 48]. Для дотримання цих критеріїв якнайкраще підходять взірці світової й української дитячої хорової літератури різних епох і стилів, яким властиві струнка музична форма, вишукана та доступна музична мова, колоритна палітра художніх образів, загалом – глибокий зміст.

Репертуар дитячого хору тісно пов'язується з музично-освітніми та виховними завданнями, які ставить перед собою диригент-педагог, адже хоровий спів є “божественним і небесним заняттям, що зміцнює все добре й благородне в людині” [5, 44]. Кожен хоровий твір несе певне смислове й емоційне навантаження, через образність, втілену композитором, впливає на виконавця і слухача. “Гарна лірична пісня, побудована на народних інтонаціях, сюжетне полотно, що розкриває історичне минуле народу, жартівлива пісня, наповнена здоровим народним гумором, – все це може послужити цікавим матеріалом для виховної роботи в колективі”, підкреслює Л. Шаміна [10, 134]. Найбільш придатним для опрацювання є корпус української хорової літератури: від одноголосих пісень та нескладних дво- і триголосих хорів, написаних на народні тексти та вірші українських поетів (твори М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, Я. Степового, М. Гайворонського, Ф. Колесси, В. Матюка, В. Шаповаленка, Б. Фільц, Л. Дичко, І. Кириліної та ін.) до розгорнутих багатоголосих композицій духовної та світської тематики. Та все ж головну увагу в репертуарній політиці треба надавати народній пісні – найкращому засобу “до виховання здорового естетичного почуття, розуміння краси і здатності відчувати її та втішатись нею” [6, 10]. Як невід'ємна складова навчання та виховання дітей, українська пісня, на думку Г. Нудьги, “освяє дитячу свідомість, випробовує й розвиває голосові здібності, емоційну рухливість..., закладає драматичні основи душі, а найголовніше – дає почуття належності до рідного народу, його духовних скарбів” [4, 484 – 485]. Такі риси як яскрава мелодичність, ритмічна гнучкість, багатство інтонаційних і динамічних градацій, природна виразність, вокальна природа зачисляють народну

пісню в першорядний матеріал у роботі з дітьми. Більше того, завдяки своїй простоті, доступності українські народні пісні зацікавлюють дітей і вельми часто це сприяє витісненню з репертуару низькопробного пісенного матеріалу. Твори сучасних українських майстрів (модерна музика близька дітям, оскільки вона відповідає духові нашого часу – І. Б.) також повинні бути в репертуарному списку дитячих хорів. Як і народні пісні, вони є тим музичним матеріалом, який чудово вписується в програми дитячих хорів.

Проте не слід обмежувати репертуар дитячого хору тільки оригінальними творами й опрацюваннями народних пісень українських авторів (класиків і сучасників). До спектру творів для вивчення й озвучення у концертних задумах слід долучати інші стилістичні шари, зокрема твори західноєвропейських композиторів-класиків, романтиків, на яких зріс до вершин виконавської майстерності не один хоровий колектив.

Враховуючи все вищезазначене, можемо констатувати, що у виборі репертуару слід дотримуватися таких методів: стильового під час аналізу хорового репертуару (зміст, особливості музичної мови); музично-аналітичного у процесі виокремлення вокально-технічних труднощів; індуктивного для вивчення сучасної дитячої вокально-хорової виконавської практики (з використанням відеоматеріалів концертів, конкурсів); класифікаційного у процесі вирізнення головних компонентів дитячого хорового репертуару і розподілу матеріалу для розучування.

Висновки. Отже, репертуар займає вагомe місце в роботі з дитячим хоровим колективом. Він є тим стрижнем, навколо якого вибудовується навчально-виконавський процес. Вибір репертуару дитячого хору – важлива педагогічна проблема. Диригент повинен обирати такі твори, тематика яких у синтезі слова і музики порушувала б моральні, етичні, світоглядні площини, включала б дітей-співаків у процес активного пізнання духовних цінностей,

спонукала думати, аналізувати, накреслювати власну поведінку тощо. Пісенний матеріал повинен відповідати духовним запитам дітей. Завдяки цій умові діти перебуватимуть у стані активного пізнання себе та світу через активну участь у хоровому музикуванні.

1. Аверина Н. Проблема репертуара в детском хоровом исполнительстве: автореф. дисс. ... канд. искусств.: спец. 17.00.02 – Музыкальное искусство / Н. Аверина. – М., 1996. – 24 с.

2. Зелінський П., Збожимська Н. Репертуар шкільного хору як фактор музично-естетичного виховання учнів / П. Зелінський, Н. Збожимська // Проблеми підготовки сучасного вчителя: Збірник наукових праць. – Умань: ПП Жовтий О., 2012. – № 6. – Ч. 2. – С. 209 – 215.

3. Мистецтво живого слова: Методичні рекомендації для керівника шкільного гуртка художнього слова / Укладач А. Капська. – К. Освіта, 1993. – 52 с.

4. Нудьга Г. Українська пісня в світі / Г. Нудьга. – К.: Музична Україна, 1989. – 504 с.

5. Платон. Собрание сочинений: В 4 т. / Под. ред. А. Лосева / Платон. – М.: Мысль, 1994. – С. 44–45.

6. Поточний В. Невичерпна педагогічна сила / В. Поточний // Світло. – 1912. – Кн. 7. – С. 8–18.

7. Струве Г. Школьный хор: Книга для учителя / Г. Струве. – М.: Просвещение, 1981. – 192 с.

8. Стулова Г. Дидактические основы обучения пению: Учебное пособие / Г. Стулова. М.: Музыка, 1988. – 137 с.

9. Халабузарь П., Попов В., Добровольская Н. Методика музыкального воспитания / П. Халабузарь, В. Попов, Н. Добровольская. – М.: Музыка, 1990. – 234 с.

10. Шамина Л. Работа с детским хоровым коллективом / Л. Шамина. – М.: Музыка, 1988. – 176 с.

11. Шип С. Музична форма: від звуку до стилю: Навчальний посібник / С. Шип. – К.: Заповіт, 1998. – 367 с.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2015

“Мій патріотизм – се не сентимент, не національна гордість, то тяжке ярмо”.

*Іван Франко
видатний український письменник,
громадський і політичний діяч*

